

OEK DE JONG

ZWARTE SCHUUR

ROMAN

LEESFRAGMENT

Uitgeverij Augustus
Atlas Contact
Amsterdam • Antwerpen

De auteur ontving voor het schrijven van deze roman een subsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk, gebonden, september 2019

Tweede druk, paperback, september 2019

Copyright © 2019 Oek de Jong en uitgeverij Augustus, Amsterdam

Omslag René Daniëls, *Apollinaire*, 1984. Olieverf op doek, 203 x 152 cm.

Particuliere collectie; foto Hugard & Vanoverschelde

Copyright © René Daniëls Foundation

c/o Pictoright Amsterdam 2019

Omslagontwerp Tessa van der Waals

Foto van de auteur Marie-Jeanne van Hövell tot Westerflier

Typografie binnenwerk Suzan Beijer

ISBN (gebonden) 978 90 254 5140 0

ISBN (paperback) 978 90 254 5767 9

D/2019/0108/746

NUR 301

www.oekdejong.nl

www.atlascontact.nl

Voor Jeanne

HOOFDSTUK I

1

Zwijgend zaten ze in de taxi. Damp steeg op van het drogende asfalt. Door de halfopen ramen kwam een vochtig-warme lucht naar binnen. Bij een stoplicht staken drie natgeregende meisjes lachend over, hun jurkjes klevend aan hun lichamen. De taxi vordeerde langzaam in de namiddagspits van Amsterdam, de chauffeur hing verveeld opzij.

Maris keek naar buiten en wachtte. Hij wachtte tot hij weer iets tegen Fran zou kunnen zeggen, iets gewoons. Allebei zaten ze te bekomen van de storm van het afgelopen uur. Ondertussen leunde hij voorover om met zijn jasje en overhemd de rugleuning van de achterbank niet te raken. Hij kon straks niet uitstappen met een donkere vlek in het rugpand van zijn jasje. Vanuit zijn ooghoeken wierp hij een blik op Fran, die strak voor zich uit keek. Ze droeg een jurk van okergele zijde. Ze had haar dikke, donkerblonde haar opgestoken en er een kleurig sjaaltje doorheen gevlochten. Om haar schouders hing het bij haar jurk horende jasje. Hij voelde zijn ergernis nog nasmeulen, maar werd toch geraakt door de gekwelde uitdrukking op haar gezicht. Zelfs als ze ruzie hadden kon hij getroffen worden door haar gezicht.

Hij keek weer naar de voorbijglijdende stad. Toen de taxi eindelijk vaart kon maken en door een diepe plas reed, zag hij door het hoog opspattende water heen het enorme affiche op de reclamezuil. Sinds een week hingen overal in de stad de affiches met een fragment uit een van zijn schilderijen. Ze waren metersgroot. Voor hem veel te groot. Hij had de neiging ze uit de weg te gaan. Nu maakte het zien van het affiche hem somber – alsof het alle-

maal voorbij was nu zijn werk zo groot werd geafficheerd, alsof de wereld het met grof geweld in bezit had genomen en het niet langer van hem was.

‘Kijk!’

Na tien minuten was het Fran die de stilte doorbrak. Ze reikte hem haar telefoon aan, kantelde hem, zodat hij de foto op het scherm in liggend formaat zou kunnen bekijken.

‘Van wie?’

‘Kijk nou maar.’

Hij hoorde iets dwingend in haar stem en voelde nieuwe ergernis. Hij hoorde ook iets verwijtends, omdat hij niet meteen naar de foto keek maar eerst afweerde, zoals gebruikelijk – in haar ogen. Maris keek naar het scherm en zag een stuk woestijn, een kale helling waarop met stenen in kolossale letters de woorden GOOD LUCK MARIS waren gelegd.

‘Vind je dat niet lief? En precies op tijd,’ zei Fran. ‘Ze is er echt wel bij met haar koppie. Dat zie je.’

‘Waarom stuurt ze die foto naar jou?’

‘Omdat ze weet dat ik geregeld op dat ding kijk.’

Maris opende het scherm van zijn eigen telefoon.

‘Ik heb hem ook.’

Terwijl hij haar haar telefoon teruggaf, kon hij haar niet aankijken. Ook Fran keek weg.

Hij hield de telefoon tussen zijn knieën en boog zich voorover om de foto beter te kunnen zien. Hij was gemaakt door Stan, zijn stiefdochter sinds twintig jaar. Al een paar weken bevond ze zich op plekken waar je op dit moment beter niet kon zijn. Vanuit een Turkse grensstad maakte ze met twee gewapende gidsen tochten door Syrië en Irak om de verwoestingen van de oorlog vast te leggen: van het opengereten staal van kapotgeschoten tanks tot gebombardeerde steden, uitgebrande auto’s, langs de kant van de weg liggende lijken en de blik van kinderen die het hadden overleefd. Ze stuurde berichten, zodat ze haar konden volgen. Maar soms had ze geen bereik en was ze een tijd uit de lucht.

Vandaag leek ze zich in een vredige omgeving te bevinden. Het luchtte hen beiden op.

Boven de scherp afgetekende rand van de helling stond een bleekblauwe ochtendhemel. Ze was bij zonsopgang opgestaan om die letters te leggen. Maris stelde zich haar voor met slaapwalen onder haar ogen na een te korte nacht, beetje schor, aan de rand van een dorp met haar gidsen en de stoffige, gebutste pickup. Met duim en wijsvinger veegde hij over het scherm om de foto te vergroten. In een van de o's op de helling stond een geit het gras uit de grond te rukken.

'Ze heeft hem vanochtend gemaakt,' zei hij, 'en een kwartier geleden heeft ze hem kennelijk kunnen versturen.'

'Vind je het niet lief?'

'Heel lief.' Hij probeerde haar vriendelijk te stemmen. 'Maar nu mis ik haar nog meer.'

'Ze heeft haar eigen leven, joh.'

Maris keek weer naar buiten, naar de bekende straten, de bekende gebouwen, de stad waar hij al bijna veertig jaar woonde, minus de vijf jaar die hij in New York had doorgebracht. Hij sloot zijn ogen en probeerde zich te concentreren op wat komen ging door zich de zalen van het Stedelijk voor te stellen, waar hij de afgelopen week zoveel uren had doorgebracht: zijn schilderijen, deels al aan de muur, deels nog ervoor op de vloer, kisten waaruit schilderijen tevoorschijn kwamen die hij soms tientallen jaren niet had gezien, de rolsteigers, de ladders, overal troep op de vloer, de mannen met hun witte handschoenen. Hij dacht aan het diner voor de sponsors van gisteravond in het museum tussen zijn eigen schilderijen. Nog een paar uur werk, hield hij zichzelf voor, dan zit het erop. Als eersten zou hij straks bij de ingang van het museum Laura en Golo zien. Daarna een massa mensen. Het riep geen afkeer in hem op, maar een voorwaartse kracht – hij ging het doen.

Hij keek opzij. Fran legde haar jasje op haar schoot en bleef licht voorovergebogen zitten.

‘Gaat het,’ vroeg Maris.

‘Het gaat.’

‘Okay.’

‘We hadden veel eerder van huis moeten gaan.’

Maris zweeg, verbijsterd. Toen zei hij koeltjes:

‘Dat heb je goed gezien, Fran.’

‘Als je me niet zo had opgejaagd, zou het ook zijn gelukt.’

Maris gaf geen antwoord, niet van plan zich te laten provoceren.

Het geratel van drillboren naderde. Hij sloot zijn raam en keek, nu praten onmogelijk werd, naar het bidsnoer dat aan de achteruitkijkspiegel bungelde en toen door de voorruit naar de mannen die met ontbloot bovenlijf en geluiddempers op hun oren op een kruispunt het asfalt tussen de tramrails wegbraken. Ook Fran en de chauffeur sloten hun ramen. Hij zag gele borden opdoemen. Ook dat nog: een omleiding. De taxi passeerde de mannen met de drillboren. Het lawaai werd oorverdovend. Maris vond het onverdraaglijk, zoals alle harde geluiden – het maakte hem agressief. Maar hij bleef strak voor zich uit kijken. Niets zou hem nu nog uit zijn evenwicht brengen.

Fran moest nog altijd bekomen van het haastige vertrek en alles wat daaraan was voorafgegaan. Urenlang had ze in huis de druk gevoeld. Maris had zijn hele repertoire afgewerkt: van subtiele hints, vriendelijke verzoeken en zachte drang tot ‘zal ik het bad vast laten vollopen’ en ‘heb je al besloten wat je aantrekt’. Want ja, vandaag was de grote dag. Ze had op het punt gestaan om niet mee te gaan en hem te straffen voor een rampzalig jaar. Maar ze had het niet over haar hart kunnen verkrijgen, ze was toch weer door de bocht gegaan. Nu ergerde ze zich aan haar jurk, die te strak zat. Ze had haar adem moeten inhouden toen Maris de rits op haar rug dichttrok. Ze was te mollig geworden om nauwsluitende jurken te dragen. Toch had ze hem aangetrokken, opgejaagd door zijn zwijgend wachten. Het ergerde haar dat ze was gezwicht en iets had aangetrokken waar ze hem een plezier mee

deed. En ze ergerde zich aan het sjaaltje dat ze door haar opgestoken haren had gewonden. Veel te jeugdig. Ook voor hem.

Ze keek opzij naar Maris, die nog steeds zwijgend voor zich uit staarde. Ook de taxichauffeur, die onmiddellijk had gevoeld dat deze man geen praatjes wilde, bleef zwijgen. Ze zag dat Maris gespannen was, ze begreep dat en toch kon ze zich alleen maar ergeren aan die roerloze kop van hem, dat op zichzelf betrokken zijn. Altijd weer wist hij zijn omgeving naar zijn hand te zetten.

‘Hoeveel mensen verwacht je eigenlijk?’ vroeg ze.

‘Achthonderd.’

‘Zoveel?’

Ze viel even stil.

‘Wat een massa,’ zei ze toen. ‘Ik denk dat ik na een uurtje weg ben, Maris, en thuis de boel ga regelen.’

‘Zie maar.’

Maris had zelfs geen zin meer om haar aan te kijken. Hij pakte zijn telefoon en zocht de foto op die Stan hem had gestuurd. Het meest roerde het hem dat ze de moeite had genomen ook zijn naam met stenen te leggen.

2

Het asfalt was droog toen ze uitstapten bij het Stedelijk Museum. Maris ademde de lauwe lucht diep in en keek om zich heen. Bij het museum waren dranghekken geplaatst en daar stond een lange rij genodigden voor de opening, veel vrouwen met blote armen, veel gebruinde gezichten, mooie jurken, mooie pakken, feestelijk om te zien. Boven het Museumplein dreven nog donkere wolken, aangelicht door de lage zon. Aan de overkant van de straat het Concertgebouw, de huizen en winkels die hij al zo lang kende. Maris keek om zich heen, alsof hij zich nog niet wilde overgeven aan wat hem te wachten stond.

Toen pakte hij resoluut Fran’s hand, een niet al te welwillende hand, en liep naar de dienstingang van het museum, waar zijn

twee assistenten hem opwachtten. Golo in een donker pak, Laura op hoge hakken, in een jurkje dat – Maris herkende haar tact – bescheiden was en niet de aandacht trok. Ook hier was ze zich van haar rol bewust. Het ontroerde hem om hen te zien, jong en scherp, op hem wachtend, dienstbaar, maar ook onrustig, ongeduldig en zichtbaar verbaasd dat hij nog zo ontspannen op hen toe kon lopen. Ze hadden zes maanden keihard voor hem gewerkt. Het was intens geweest. Hij kuste Laura op haar wang en drukte Golo even aan zijn borst. Zij, attent, bewonderden de jurk van Fran, die een beetje afwezig op hun complimenten reageerde. Laura's verschijning, haar reacties op Maris en zijn reacties op haar namen haar in beslag.

In de lift liet Maris het praten over aan de anderen. Hij keek naar de donkere wolken boven de stad. Langzaam gleed de glazen cabine naar de kantoren op het dak van het museum.

Toen de deuren openschoven, zag hij de directeur, die hen stond op te wachten, schuin vanachter, druk in gesprek. Ze droeg dezelfde kleren als bij het diner van gisteravond: een ruimvallend en lang zwart jak, tot boven toe dichtgeknoopt, op een wijde zwarte broek – haar werkpak, zoals ze het noemde. Halverwege een zin draaide ze zich naar hen om, op haar bleke gezicht met de rood gestifte lippen verscheen een glimlach, ze breidde haar armen uit en zo kwam ze hun tegemoet. Maris kuste haar en verontschuldigde zich voor de vertraging, maar niet erg schuld bewust – het was chic om juist nu te laat te komen. Ze was blij hem te zien, zei ze, en *terribly happy* dat het nu zover was. Ze begroette ook Fran met warmte, alsof ze haar al jaren kende. Daarna nam ze hen beiden bij de arm en voerde hen mee naar de plek waar een klein gezelschap stond te wachten. Een applausje. Maris groette. De adrenaline stroomde. Hij leefde ervan op.

Met een glas champagne in zijn hand volgde hij de directeur toen ze zich naar het dak begaf voor een voorlopig laatste sigaret. Toen ze over de hoge drempel moest stappen, boog ze zich voorover om te zien of ze haar voet wel goed neerzette. Maris zag van

dichtbij haar kortgeknipte zwarte haar en in de nu tevoorschijn komende witte nek kleine zwarte puntjes. Soms was het niet prettig om scherpe ogen te hebben. Door het zien van die blote, witte nek herinnerde hij zich een videofilm waarop hij deze vrouw met een andere vrouw in een kamer had gezien, voor een raam, waar ze elk hun kleren uittrokken tot ze naakt waren en vervolgens elkaars kleren aantrokken. Het moest tientallen jaren geleden zijn, deze performance in een kamer op het platteland.

‘Watch out,’ zei hij.

Hij bood haar zijn hand. Ze legde haar bezwete hand in de zijne. Haar glimlach was bloedrood.

‘Thank you, Maris.’

Op het dak diepte ze een pakje sigaretten en een aansteker op uit haar design-tas, die merkwaardig laag op haar bovenbeen hing, vlak boven haar knie. Bij de eerste trek zoog ze haar wangen naar binnen en inhaleerde gulzig. Ze rookte als een kerel. Ze vertelde hem dat *The Guardian* over zijn tentoonstelling zou schrijven en dat ze bezig was om de correspondent van *The New York Times* hiernaartoe te krijgen. Ze was een geweldige netwerker. *Art Forum* rekende haar tot de tien invloedrijkste personen in de kunstwereld. Maris wist dat en daarom stond hij daar met haar, op haar vaste rookplek.

De Erezaal van het museum was nog leeg en koel toen ze erdoorheen liepen. Daar hingen Maris’ grootste schilderijen, een paar van zijn diptieken en aan vrijwel onzichtbare draden de tientallen kleine en grotere doeken van zijn cyclus *After Grünewald*. Uit de hal van het museum klonk luid geroezemoes, weerkaatsend tegen de hoge muren.

Toen ze boven aan de grote trap voor de Erezaal verschenen, sprongen er felle lampen aan. Maris hield Fran bij de hand. Hij glimlachte en zwaaide, met zijn linkerhand, want hij was linkshandig. Voor hij er erg in had, stond de directeur al voor de microfoon. Uit haar speech pikte hij alleen op dat ze, al dan niet bewust,

schilderkunst een 'old-fashioned medium' noemde waarin hij toch steeds 'nieuwe dingen' wist te doen. Ze liet ook nog wat modieuze kunsttheorie los op zijn werk, maar dat interesseerde hem niet. Hij keek naar twee jonge vrouwen op de stampvolle trap die hem roerloos gadesloegen, ving de blik van een vrouw met blote schouders, ontdekte de gezichten van een paar vrienden en liet zijn ogen verder dwalen over de menigte, gebruid en opgefrist door een paar weken vakantie, een en al zomerse uitbundigheid.

Maris sprak kort, zoals hij altijd deed bij openingen. Hij maakte indruk door zijn zware stem met het Zeeuws accent, door zijn forse gestalte en opvallende kop met lange, rechte neus, zwarte haren, met grijs doorschoten, en helblauwe ogen. Hij leefde al bijna veertig jaar in grote steden, maar je kon nog altijd aan hem zien dat hij van het platteland kwam en dat zijn mannelijke voorouders boeren en landarbeiders waren geweest, net zo uit de kluiten gewassen als hij en met net zulke grote handen. Op deze avond in september hing er bovendien de aura van een grote tentoonstelling om hem heen – vijftien zalen met schilderijen, het werk van een half leven – en van een al weken durende voorpubliciteit.

Maris bedankte degenen die hij moest bedanken en zei tot slot: 'Painting is *not* an old-fashioned medium. I would say it's just a very old medium. Human beings have been painting for thirty thousand years and they will never stop! Het is maar dat jullie het weten.'

Er steeg gejoel op. Ergens in het publiek begon een man iets te roepen. Hij werd door het applaus overstemd. Maris zwaaide naar het publiek. Ook zwaaien deed hij kort – maar lang genoeg voor de fotografen. Terwijl hij zwaaide, viel zijn blik op een stokoud echtpaar, klein en gebogen, dat bij de balustrade rond de grote trap stond, een beetje verweesd, en opeens miste hij zijn ouders.

In korte tijd stroomden de zalen vol. Maris liep met een camera-ploeg door de tentoonstelling. Hij werd naar de schilderijen ge-

bracht die het meest gereproduceerd waren. Er viel haast niet aan te ontkomen. Hij liet het maar gebeuren. Zo belandde hij voor *Drowning*, een heel groot en heel blauw schilderij met zwarte en roze toetsen. In het donkere blauw doemde de gestalte op van een door een touw omstrengelde jonge vrouw, ondersteboven zwevend in wat water kon zijn, haar gezicht vrijwel verborgen achter haar haren. Eén oog keek door de haren heen. Met een paar penseelstreken had hij er een Japans of Chinees aandoend oog van gemaakt. Elders op het doek had hij tientallen ogenparen geschilderd, allemaal gesloten. Door het donkere blauw en de in een touw verstrikte vrouw was het een beklemmend schilderij. Het kwam uit New York, waar het in het MoMA permanent op zaal hing, en was gebruikt voor het affiche van de tentoonstelling.

Bij dit schilderij, onder het oog van de camera, begon hij zich ongemakkelijk te voelen. Hij haalde een hand over zijn neus en mond en keek naar de vloer. Hij wilde weg, maar kon niet weg. Hij vertelde dat hij dit werk had gemaakt nadat hij foto's onder ogen had gekregen van de Ama, vrouwen die voor de kust van Japanse eilanden naar schelpdieren duiken. Een van hen was verdronken en dood uit het water gehaald, verstrikt in het touw dat aan haar middel was bevestigd. Net als alle duiksters droeg ze alleen een lendendoek, een duikbril en een mes. Een paar seconden keek hij zwijgend naar het schilderij.

'Naderhand heb ik een hele studie gemaakt van die duiksters,' zei hij toen, zich afwendend van de voorstelling. 'Dat werk wordt alleen door vrouwen gedaan, al eeuwenlang. Ze duiken tot tien meter diep en kunnen twee minuten onder water blijven. In de jaren vijftig heeft een Italiaan ze gefotografeerd. Hij heeft ook de foto van dat dode meisje genomen. Ik weet nog dat ze prachtige borsten had. Maar ze was dood.'

Hij glimlachte. Een overbodige glimlach. Hij herinnerde zich waar hij tegen het boek van die Italiaanse fotograaf was aangelopen: bij Strand in New York. Hij had het boek opengeslagen en de eerste foto die hij te zien kreeg was de foto van de verdronken

duikster met haar haren voor haar gezicht geslagen en een stuk touw om haar lichaam – ze lag in een kleine open boot. Hij had het meteen weer dichtgeklapt, was tussen de boekenkasten door naar die krakende, ouderwetse lift gelopen en had het gebouw verlaten. Hij had uren nodig gehad om bij te komen van het zien van die ene foto. Maar de volgende dag was hij teruggegaan – op eens móést hij het boek hebben, die ene foto, was hij bang dat het er niet meer zou staan – en had hij het alsnog gekocht.

‘Overigens is het beeld van die verdronken duikster niet het begin van dit schilderij geweest. Ik was bezig met die blauwe schilderijen van Yves Klein, waarop hij sponzen heeft bevestigd die zich hebben volgezogen met blauwe verf. Ik ben begonnen met het opzetten van kleurvlakken, het schilderen van ogen, en toen is dit tevoorschijn gekomen.’

De lamp op de camera doofde. Uiterlijk was Maris onbewogen gebleven, een schilder die over zijn werk sprak. Maar het zweet was hem uitgebroken. Hij begreep niets van zijn verwarring – die er niet was geweest toen het schilderij uit een kist werd gehaald, toen het werd opgehangen, toen hij ernaar keek nadat het was opgehangen. Het moest te maken hebben met de camera en met de mensen om hem heen. Terwijl hij weer in beweging kwam en zijn gezicht bette met een witte zakdoek, ontdekte hij tussen de omstanders de journalist die een verhaal over hem aan het schrijven was voor een weekblad. De man stond hem te observeren en keek weg toen hij zijn blik ving.

‘Waarom trek je het er dan niet uit, mam?’

Fran wandelde door de tentoonstelling aan de arm van haar zoon Thijs. Hij was lang en slank, droeg een pak volgens de laatste mode, met heel smalle pijpen, nog net geen hoogwater, en hij had een baardje, ook volgens de laatste mode. Sinds kort werkte hij op de buitenlandredactie van een grote krant.

‘Je kunt het er zo uit trekken,’ zei hij met een blik opzij op haar kapsel.

Fran aarzelde, maar toen pakte ze, zonder stil te staan, het sjaaltje vast, trok het met één beweging uit haar haren en stopte het in haar tas. Ze was een vrouw die zoiets onder de ogen van anderen kon doen zonder zichtbaar ongemak, luchtig. Ze schudde haar haren los. Het voelde als verraad aan Maris, als een breuk, als het voorteken van een breuk.

‘Wat een opluchting.’

‘Je moet er niet jonger uit willen zien dan je bent, mam.’

Aan de arm van haar zoon liep ze door de zalen en merkte dat andere vrouwen haar glimlachend gadesloegen.

Twintig jaar geleden had ze voor het eerst schilderijen van Maris gezien in zijn Amsterdamse galerie. De kleuren en kleurcombinaties trokken haar aan, ze hield er meteen van, ze gaven haar een gevoel van zielsverwantschap. Op een vouwblad zag ze een foto van de schilder. Ze stond een tijdje te praten met de galeriehouder, een dertiger met een woeste bos haar in een driedelig pak, en toen ze de galerie uit liep, was de man binnengekomen wiens foto ze net had gezien. Op straat liep ze honderd meter, stond toen stil, aarzelde, liep verder, stond opnieuw stil en hakte de knoop door. Ze was teruggegaan naar de galerie, met de een of andere smoes, en had zich laten voorstellen aan de man van de foto, de man van de kleuren die haar zo ongekend sterk aantrokken. Maris sprak niet alleen met een Zeeuws maar ook met een licht Amerikaans accent – hij was net terug van vijf jaar New York. Ze had die dag een sjaaltje door haar haar gevlochten vanwege het mooie weer. Ze had al snel moeten vertrekken om de kinderen van school te halen. Maar vijf minuten waren genoeg geweest.

Fran hield Thijs bij zich, bijna angstvallig. Na een halfuur rondkijken in de zalen vroeg hij: ‘Mam, wat is er?’

Hij probeerde haar staande te houden, maar ze liep door, hem meetrekkend.

‘Ik kan het niet zeggen.’

Fran boog haar hoofd.

‘Dan zeg ik het voor jou.’

‘Je zegt het niet, Thijs!’

De tranen stonden in haar ogen.

Ze was altijd intens betrokken geweest bij de ontwikkeling van Maris’ werk. Jarenlang had elk nieuw schilderij een tijd bij hen in huis gehangen. Hij wilde het in een andere omgeving dan zijn atelier zien, hij wilde haar reacties horen, die van anderen. ’s Avonds laat, als ze alleen thuis was, wierp ze in het voorbijgaan weleens een blik op zo’n schilderij of ze stond ervoor stil en voelde dan dat het groter was dan zichzelf, groter dan Maris, groter dan hun problemen, en dat het veel langer zou bestaan dan zichzelf.

Ondanks de afstand die er het afgelopen jaar tussen hen was ontstaan, maakte deze overzichtstentoonstelling nu toch een diepe indruk op haar. Maris’ werk liet haar nog altijd niet onverschillig. Ze was benieuwd naar zijn vroege schilderijen, die ze nooit in het echt had gezien, naar de doeken die hij het afgelopen jaar had gemaakt en naar de inrichting van de zalen. Tegelijkertijd maakte het haar woedend wat ze om zich heen zag, juist ook omdat het zo imponerend was. Ze kon zijn schilderijen wel met een mes te lijf gaan. Normaliter zou ze deze hele tent met Maris en een conservator hebben ingericht. Nu had ze daar part noch deel aan gehad. Dát wist Thijs. Dát mocht hij van haar niet zeggen.